

30. 7. 2025

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Soudcovské uvážení při moderaci výše smluvní pokuty ve světle ust. § 142 odst. 3 občanského soudního řádu

Dle zákonné úpravy civilního řízení obecně náleží náhrada nákladů řízení procesně úspěšnému účastníku, a to podle zásady procesního úspěchu ve věci. Jak už to bývá, i z obecného pravidla jsou jisté výjimky, a jednou z nich je, za splnění zákonem daných podmínek, i soudcovské uvážení. Soudcovské uvážení umožňuje soudu, aby v konkrétním případě přiznal náhradu nákladů řízení účastníkovi i přes skutečnost, že tento účastník nebyl plně procesně úspěšný s uplatněným nárokem (a nejde přitom o případ jen nepatrného procesního neúspěchu), a to i přes „úspěch“ menšinový.

Podnětem pro vytvoření tohoto článku jsou mé poznatky z praxe, kdy jsem se mimo jiné zabýval vymáháním pohledávek – smluvních pokut. V těchto případech neřídka dochází k tomu, že dlužník – žalovaný vznáší tzv. „moderační námitku“. Na základě této námitky zvažuje soud, zda je výše smluvní pokuty uplatněné (zpravidla) žalobcem přiměřená v konkrétním případě vzhledem k porušení té povinnosti, kterou smluvní pokuta utvrzuje. Ve své praxi jsem se pak setkal s přístupy, které užití soudcovského uvážení v těchto případech připouští. Ty pak rozebírám v samotném článku.

Úvod

Problematika ust. § 142 odst. 3 zákona č. [99/1963](#) Sb., občanského soudního řádu, zejména poslední věta in fine, se zdá být na první pohled soudní praxí i odbornou literaturou řešena a vyřešena. Kladu si za cíl nikoli dogmaticky a v rozporu s většinovými názory právní veřejnosti prosadit názor svůj, ale na základě praktických poznatků v oblasti vymáhání pohledávek a (relativně) nové „přelomové“ judikatury v oblasti smluvní pokuty poskytnout odlišný pohled na problematiku přiznávání náhrady nákladů řízení, a případně rozvířít diskuzi na toto téma.

Aktuální praxe

Ust. § 142 odst. 3 zákona č. [99/1963](#) Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“) uvádí:

I když měl účastník ve věci úspěch jen částečný, může mu soud přiznat plnou náhradu nákladů řízení, měl-li neúspěch v poměrně nepatrné části nebo záviselo-li rozhodnutí o výši plnění na znaleckém posudku nebo na úvaze soudu.

V tomto článku se budu zabývat posledním souslovím, tedy „úvahou soudu“, a jeho vlivem na přiznání náhrady nákladů řízení úspěšnému žalobci, jemuž nebyl nárok přiznán v plné, žalobou uplatněné výši, a to ve spojení s institutem smluvní pokuty, konkrétně v jeho sankčním pojetí.

Ve stručnosti lze shrnout, že jak judikatura, tak odborná veřejnost je zajedno v tom, že typickým případem „úvahy soudu“ ve smyslu ust. § 142 odst. 3 OSŘ in fine je rozhodování o nákladech řízení ve věcech náhrady za nemajetkovou újmu či o výši přiměřeného zadostiučinění, které je typickým projevem soudcovské úvahy ve smyslu ust. § 136 OSŘ, pakliže se týká určení konkrétní výše tohoto nároku, a nikoli základu nároku.[\[1\]](#)

Do této problematiky přináší možnost nového vhledu tři zásadní faktory.

Prvním z nich je úprava zákona č. [89/2012](#) Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**OZ**“), konkrétně ust. § 2051 OZ, které upravuje moderační právo soudu na návrh dlužníka nepřiměřeně vysokou pokutu snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, což je změna oproti ust. § 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, kde měl soud moderační právo bez dalšího.

Druhým faktorem je rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky (dále jen „**NS**“), konkrétně rozsudek NS ze dne 11. ledna 2023, č. j. 31 Cdo 2273/2022-162[\[2\]](#), který oproti ostatní judikatuře vnímá jako rovnocennou funkci smluvní pokuty i funkci sankční, čímž se vymezuje oproti velké většině rozhodovací praxe, která smluvní pokutu vnímá zejména v její funkci „paušalizované náhrady škody“.

Třetím faktorem je samotné ust. § 142 odst. 3 OSŘ právě v části soudcovské úvahy o přiznání plné výše náhrady nákladů řízení, a to v případě moderace výše smluvní pokuty na návrh dlužníka.

Kombinací těchto faktorů a jejich propojením docházím k následujícímu. V případě, ve kterém žalobce uplatní u soudu žalobou nárok na zaplacení smluvní pokuty, která je svojí povahou převážně sankční, jejíž výši moderuje soud na základě návrhu žalovaného, otevírá se zde prostor pro aplikaci „úvahy soudu“ ve smyslu ust. § 142 odst. 3 OSŘ *in fine* při rozhodnutí o náhradě nákladů řízení pouze částečně úspěšného žalobce (za předpokladu, že základ nároku je prokázán).

Prvně zmiňovaný faktor má v daném propojení svoji podstatnou roli – pakliže by žalovaný nenamítl moderaci nároku žalobce, soud by zpravidla smluvní pokutu přiznal v žalobcem uplatněné výši (nejednalo-li by se např. o ujednání absolutně neplatné). Tento faktor je možné vnímat jako spouštěč dále uvedených skutečností, proto je uveden na místě prvním.

Druhým faktorem je sankční smluvní pokuta a rozhodnutí NS výše uvedené. V něm je možné nalézt v bodě 59 následující závěr: *„Bude-li sjednaná výše smluvní pokuty významně nižší než škoda, kterou strany mohly očekávat, pak měla smluvní pokuta spíše funkci sankční. Naproti tomu přesahuje-li sjednaná výše smluvní pokuty významně očekávanou výši škody, pak smluvní pokuta měla jak funkci paušalizační, tak funkci sankční. Na sankční smluvní pokutu lze usuzovat zejména tehdy, je-li utvrzena povinnost, při jejímž porušení nehrozí věřiteli žádná škoda, kterou by byl dlužník jinak povinen nahradit za podmínek § 2913 o. z. O tom, zda strany sjednaly sankční smluvní pokutu, může svědčit i ujednání, jímž se odchýlily od ustanovení § 2050 o. z.“*[\[3\]](#) V bodě 60. daného rozhodnutí NS je pak uvedeno: *„U ryze sankční smluvní pokuty naopak výše škody významnou okolností není.“*[\[4\]](#)

Institut sankční smluvní pokuty je ukázkovým příkladem pro soudcovskou úvahu. Při porušení utvrzené smluvní povinnosti tímto typem smluvní pokuty se totiž nelze při úvaze o její moderaci opírat o „mantinely“ případně vzniklé škody, a záleží na úvaze soudu, jakou výši smluvní pokuty žalobci při její moderaci přičkne rozsudkem. Tato činnost je fakticky i právně závislá jen na rozhodnutí soudu, ve kterém soud vyhodnotí konkrétní okolnosti případu, ergo je závislá na závažnosti konkrétního porušení smluvní pokutou utvrzené povinnosti, jež ale vždy podléhá úvaze konkrétního soudce v daném případě. Soud tedy na základě provedené dokazování a vyhodnocení kritérií z citovaného rozhodnutí NS dochází ke konkrétní výši moderace, a to na základě své soudcovské úvahy, které je ovlivněna konkrétními okolnostmi případu, nikoli na základě jiných skutečností (lze uvést např. škoda na věci a cena její opravy či pořízení nové věci).

Postup při posuzování převažující funkce smluvní pokuty, konkrétních okolností daného případu relevantních pro posouzení její výše, potažmo pro její moderaci *in concreto* popisuje NS přehledně v bodě 66 citovaného rozhodnutí.[\[5\]](#)

Jsou-li aktivovány první dva faktory, nastupuje faktor třetí - soudcovská úvaha dle ust. § 142 odst. 3 OSŘ. Pro ilustraci uvádím příklad z praxe, a to z judikatury na úrovni okresních soudů.

Mezi dvěma stranami smlouvy byl zahájen spor u okresního soudu o zaplacení smluvní pokuty. Žalovaný byl žalobcem zažalován o zaplacení smluvní pokuty ve výši X Kč. Částka ve výši X Kč se skládala z pěti dílčích nároků, odrážejících pět smluvních porušení. Žalovaný v rámci procesní obrany namítl, že pakliže bude porušení smluvní pokutou utvrzené povinnosti vůbec shledáno, navrhuje její výraznou moderaci. Rozhodnutím Okresního soudu Brno - venkov ze dne 1. srpna 2024, č. j. 7 C 111/2024-88 byl nárok žalobce shledán po právu, ale byl moderován, a to výrazně - na pětinu požadovaného nároku. Soud však přiznal žalobci plnou náhradu nákladů řízení na základě ust. § 142 odst. 3 OSŘ *in fine* z moderovaného nároku (tedy 100 % z 1/5 celkově uplatněného nároku), a to právě na základě skutečnosti, že rozhodnutí soudu o smluvní pokutě, která byla svojí povahou sankční, záleželo jen a pouze na úvaze soudu. Sankční povaha smluvní pokuty přitom vyplývala ze samotného ujednání mezi stranami smlouvy, a utvrzovala povinnost žalovaného neposkytovat služby, jež byly předmětem smlouvy, po dobu účinnosti smlouvy komukoli jinému, přičemž porušením této utvrzené povinnosti škoda nutně vznikat nemusí, a zpravidla nevzniká.

Dle mého názoru zde soud postupoval správně. Prvně žalobce uplatnil smlouvou upravenou smluvní pokutu, která byla určena ve smlouvě maximální možnou hranicí. Žalobce, vědom si skutečnosti, že maximální hranice smluvní pokuty má funkci spíše preventivní a není možné ji reálně uplatnit, sám tuto smluvní pokutu pro účely soudního sporu moderoval. Žalovaný pak namítl, že smluvní pokuta by měla být i dále výrazně moderována. Soud po provedeném dokazování došel k závěru, že základ nároku je dán po právu - tedy že smluvní pokutou utvrzená povinnost byla porušena ve všech pěti dílčích případech. Nicméně na základě moderační námitky žalovaného shledal, že je nutné pokutu i dále moderovat, a to s ohledem na konkrétní okolnosti případu, tedy na závažnost tohoto porušení (zde dodávám, že v daném případě šlo o čistě „formální“ porušení smlouvou nastaveného pravidla v pěti případech). Zde však již přichází na řadu soudcovská úvaha. Je samozřejmostí, že jak žalobce, tak žalovaný se mohou pokusit uvažování soudu ovlivnit argumentací ve prospěch jedné ze stran sporu, je však výlučně v rukou soudu, jakou konkrétní výši moderované smluvní pokuty soud v rozsudku určí. Analogicky zde lze odkázat na spory, např. právě ve věcech nemajetkové újmy, ve kterých se za účelem určení výše částky za způsobenou nemajetkovou újmu nezřídka objevují v jednom řízení tři znalecké posudky, a nezřídka dochází k tomu, že se soud přikloní k jednomu z nich, přičemž vyjde sice z částky v posudku určené a vypočtené, ale sám ji určitým způsobem modifikuje. K tomu uvádím opět citaci z již zmiňovaného rozhodnutí NS, a sice z bodu 65.: *„Závěr soudu o (ne)přiměřenosti nároku na smluvní pokutu je výsledkem uvážení soudu při zkoumání těch okolností, které jsou v jednotlivém případě relevantní. ... Zjišťuje-li totiž soud, jaký nárok je nepřiměřeným, zjevně musí vycházet z určité představy o tom, jaký nárok za přiměřený považovat lze.“*^[6]

Je nutné konstatovat, že výše uvedené rozhodnutí okresního soudu je v aktuální judikatuře v dané oblasti ojedinělé, neboť většina soudní praxe prozatím zůstává přesvědčena, že při rozhodování o výši moderované smluvní pokuty nejde o soudcovskou úvahu dle ust. § 136 OSŘ. K tomu podotýkám, že většinově se lze taktéž setkat se skutečností, že soudy vnímají smluvní pokutu pouze jako nástroj paušalizované náhrady škody, nikoli v její sankční (či preventivně - sankční) variantě. Naposledy lze poukázat i na skutečnost, že okresní soudy sice jsou vázány judikaturou Nejvyššího soudu, a v rámci jeho rozhodovací praxe jsou povinny v souladu s touto praxí postupovat, prakticky ovšem dochází k tomu, že nižší soudy jsou při aplikaci nové rozhodovací praxe Nejvyššího soudu opatrné a svá rozhodnutí předávají často soudu odvolacímu, aby je posoudil či lépe řečeno, aby jim řekl, zda se při svém rozhodnutí ubírají správným směrem nebo aby jim směr ukázal.

Přitom lze odkázat na již existující judikaturu Ústavního soudu České republiky (dále jen „ÚS“), konkrétně usnesení ze dne 11. října 2023, sp. zn. I. ÚS 2543/23^[7], která moji výše uvedenou

argumentaci podporuje. Ústavní stížnost podali stěžovatelé proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové - pobočka v Pardubicích (dále jen „**Krajský soud**“) ze dne 14. června 2023, č. j. 18 Co 65/2023-136, protože jej považovali za překvapivý. Krajský soud při rozhodování o náhradě nákladů řízení aplikoval právě ust. § 142 odst. 3 OSŘ, a nikoli ust. § 142 odst. 2 OSŘ, jak očekávali stěžovatelé. Věcně pak šlo o uplatnění nároku na smluvní pokutu, kterou Krajský soud moderoval na námitku stěžovatelů, nicméně při rozhodování o náhradě nákladů řízení vyšel ze své soudcovské úvahy.

Ústavní soud v bodě 9. odůvodnění uvádí: „*Jak vyplývá z obsahu napadeného rozhodnutí, krajský soud postupoval při rozhodování o nákladech řízení podle § 142 odst. 3 o. s. ř., neboť "základ nároku žalobce prokázal a výše plnění závisela s ohledem na moderaci uplatňované smluvní pokuty na úvaze soudu" [srov. rozsudek krajského soudu, bod 78; srov. rovněž bod 64 rozsudku, v němž krajský soud potvrzuje, že "závěr soudu o (ne)přiměřenosti nároku na smluvní pokutu je výsledkem uvážení soudu při zkoumání těch okolností, které jsou v jednotlivém případě relevantní"]. I když tedy měl žalobce ve věci jen částečný úspěch, přiznal mu krajský soud plnou náhradu nákladů řízení, neboť rozhodnutí ve věci samé záviselo na jím provedené úvaze. Je rovněž vhodné doplnit, že krajský soud vycházel při moderaci smluvní pokuty ze závěrů plynoucích z rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, formulovaných až po vynesení rozsudku okresního soudu, což vysvětluje též odlišné právní posouzení věci v nalézacím a odvolacím řízení. Předpoklady pro aplikaci § 142 odst. 3 o. s. ř. tudíž byly splněny.“[\[8\]](#)*

V bodě 10. odůvodnění pak ÚS uvádí: „*Jak již bylo řečeno, okolnost, že následně došlo k moderaci takto sjednané smluvní pokuty, lze vnímat toliko jako projev úvahy krajského soudu zohledňující recentní závěry Nejvyššího soudu (srov. výše), která však nijak nezpochybňuje oprávněnost základu žalobcova nároku.“[\[9\]](#)*

Byť jde v konkrétním případě o odmítnutou ústavní stížnost, je zapotřebí zdůraznit, že ÚS se v tomto případě zastal Krajského soudu proti stěžovatelům (kteří očekávali rozhodnutí dle ust. § 142 odst. 2 OSŘ), a zastal se rozhodnutí Krajského soudu o náhradě nákladů řízení, které je v očích jak Krajského soudu, tak ÚS, projevem soudcovské úvahy při moderaci smluvní pokuty, a to na základě moderační námitky žalovaného.

Závěr

Na závěr shrnuji, že v případě u soudu uplatněné smluvní pokuty, která je svojí povahou sankční, ve kterém je shledán základ nároku na smluvní pokutu po právu, a v řízení je vznesena moderační námitka ohledně výše smluvní pokuty, je rozhodnutí soudu o výši nároku projevem „soudcovského uvážení“, neboť jen a pouze soud svým rozhodnutím určuje, že konkrétní výše smluvní pokuty je adekvátní vzhledem k povaze porušení smluvní povinnosti.

Budoucnost, zejména vývoj judikatury, ukáže, zda tento názorový proud bude přijat, či nikoli. Mnou vyvozený závěr zní, že moderoje-li soud výši smluvní pokuty výše popsané - sankční, dochází vždy k soudcovské úvaze při určení její konkrétní výše v konkrétním případě. Nelze se při takovém rozhodnutí opírat o kvantifikovatelná či kvalitativní kritéria z nichž se vychází při určení výše škody (např. rozsah škody, cena její opravy apod.). Podstatou sankční smluvní pokuty je, jak vyplývá i z názvu tohoto institutu, trestat konkrétní porušení povinnosti smluvní pokutou utvrzené v konkrétním případě. Ergo rozhodnutím o moderaci sankční smluvní pokuty dochází k soudcovskému uvážení ve smyslu ust. §§ 136 a 142 odst. 3 OSŘ, a účastníku řízení, který byl se svým nárokem úspěšný, ač byl jeho nárok výrazně moderován, náleží plná náhrada nákladů řízení z moderovaného nároku.

Mgr. Tomáš Mikolášek,
advokát

MELKUS KEJLA & PARTNERS

MELKUS KEJLA & PARTNERS advokátní kancelář s.r.o.

Washingtonova 1624/5
110 00 Praha 1

Tel.: +420 725 907 365
e-mail: info@melkuskejla.cz

[1] Jirsa J., Janek K., in Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář. § 142 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2025-6-20].

[2] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

[3] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, bod 59.

[4] tamtéž, bod 60.

[5] tamtéž, bod 66.

[6] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, bod 65.

[7] Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 10. 2023, sp. zn. I. ÚS 2543/23.

[8] Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 10. 2023, sp. zn. I. ÚS 2543/23, bod 9.

[9] Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 10. 2023, sp. zn. I. ÚS 2543/23, bod 10.

Další články:

- [Hmotněprávní opatrovník obchodní korporace: mezi efektivní ochranou a zásahem do korporační autonomie](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 32.: Konkurenční doložka](#)
- [Skryté ujednání v realitní smlouvě - zbytečná hra na schovávanou](#)
- [Odpovědnost člena voleného orgánu dle § 159 OZ a vymezení škody způsobené právnické osobě](#)
- [Vnosy do společného jmění manželů a jejich valorizace v aktuální judikatuře Nejvyššího soudu a Ústavního soudu](#)
- [Právo na přístup ke kamerovým záznamům: střet GDPR, informačního zákona a praxe veřejných institucí](#)
- [Postoupení pohledávky na výživné jako novinka právní úpravy účinné od 1. 1. 2026](#)
- [Jak zahájit provoz mezinárodní letecké linky do České republiky \(EU\): právní požadavky pro aerolinky ze třetích zemí](#)
- [Mimořádné vydržení a vývoj judikatury Nejvyššího soudu](#)
- [Preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy za porušení osobnostních práv pohledem Ústavního soudu](#)
- [Odštěpný závod zahraniční společnosti optikou NIS2: Jak správně určit velikost podniku?](#)